

خواستگاری مبتنی بر آموزه‌های اسلامی بر اساس تحلیل کیفی قرآن کریم

فاطمه اسمعیل طلایی^۱ / آسیا شریعتمدار*^۲ / احمد برجعلی^۳ / کیومرث فرحبخش^۴

محمد حسین خونین زاده^۵

تاریخ پذیرش: ۹۸/۹/۱۸

تاریخ ارسال: ۹۷/۹/۱۴

چکیده

در گزاره‌های متون دینی، پیش‌زمینه تشکیل خانواده - که خواستگاری نیز جزئی از آن است - می‌تواند از عوامل مؤثر بر ثبات خانواده باشد؛ بنابراین، این پژوهش با هدف واکاوی خواستگاری اسلامی بر مبنای قرآن کریم انجام شد. روش پژوهش کیفی از نوع تحلیل مضمون بود. جامعه پژوهش شامل کلیه آیات قرآن مربوط به مرحله خواستگاری بود که با استفاده از تفاسیر با رویکرد تحلیلی - اجتماعی، مضامین اصلی شناسایی شده برای مرحله خواستگاری، تسهیل‌گری‌های خانواده، توجه به آیین‌های خواستگاری و ضرورت آشنایی‌ها و ارزیابی‌های اولیه، انتخاب شد. نتایج حاصل از پژوهش نشان داد که با توجه به مضامین اصلی، خانواده باید در امر خواستگاری به احساسات دختر و نشانه‌های میل او، فراهم کردن شرایطی مناسب، دعوت از پسر و شناخت او در حین رعایت حرمت دختر و ایجاد فضای آرام‌بخش برای دختر و پسر توجه داشته باشد. خانواده باید بازخوردهای منفی اطرافیان را مبنی بر ناصحیح بودن ازدواج دختر کوچک‌تر قبل از دختر بزرگ‌تر نادیده گرفته و خود را مقید به این باورهای نادرست ننمایند. از بدو آشنایی باید رفتارهای طرفین مورد توجه قرار گیرد (در مورد هر دو جنس دختر و پسر، ویژگی‌های ایمان، کفویت اعتقادی، مسئولیت‌پذیری،

۱- دکترای مشاوره دانشگاه علامه طباطبائی. haidehtalaie@gmail.com

۲- *استادیار دانشگاه علامه طباطبائی (نویسنده مسئول). s_shariatmadar@yahoo.com

۳- دانشیار دانشگاه علامه طباطبائی. borjali@atu.ac.ir

۴- دانشیار گروه مشاوره دانشگاه علامه طباطبائی. kiiumars@yahoo.com

۵- استادیار دانشگاه علامه طباطبائی. khavaninzadeh@atu.ac.ir

پاکدامنی، داشتن صلاحیت اداره زندگی مشترک، اصالت خانواده و کفویت شخصیتی، فرهنگی و فکری از نکات مهم برای انتخاب همسر است. از طرفی در مرحله آشنایی، از طریق پرسش‌هایی در مورد قومیت خانواده، شغل، سوابق خانواده، روایت کنونی فرد و اهدافش، شخص مورد ارزیابی قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها: قرآن کریم، خواستگاری، آموزه‌های اسلامی، خانواده.

مقدمه

خانواده نظام عاطفی پیچیده‌ای است که دربرگیرنده چند نسل بوده و در مفاهیمی مانند وفاداری و یاددائمی بودن عضویت، متمایز از سایر نظام‌های اجتماعی می‌باشد. ورود به این سیستم از طرق تولد، فرزندخواندگی و یا ازدواج میسر خواهد بود (کار، ۲۰۱۲). این نظام، سنگ‌زیربنای ساختمان بشریت بوده و بهترین محل برای رشد و شکوفایی استعدادها می‌باشد و همچنین مخزن خوبی برای فرهنگ هر کشور به شمار می‌آید (نوری همدانی، ۱۳۸۲). سلامت این سنگ‌زیربنای جامعه بشری، در گرو سلامت در ازدواج زوجین می‌باشد (تبریزی، دیبائیان، کاردانی و جعفری، ۱۳۸۵). در حقیقت ازدواج به منزله تعهدی است که باید تا پایان زندگی به آن پای بند بود. امام باقر (ع) و امام صادق (ع) ازدواج را محبوب‌ترین بنای بشریت در اسلام معرفی می‌کنند که هیچ بنیانی آبادتر از آن نیست (حر عاملی، ۱۴۰۹). مزایای اجتماعی آن که الجبالی^۱ (۲۰۰۰) به آن اشاره می‌کند، این است که جوامع را از بیماری‌ها و انحطاط اخلاقی محافظت می‌نماید، روابط خویشاوندی را حفظ می‌کند و محیط خانواده را به وجود می‌آورد. محیطی که برای عملکرد و حیات اجتماعی لازم است (وان درا، ۲۰۰۷) و باعث فزونی رزق می‌گردد (حر عاملی، ۱۴۰۹).

از جمله عواملی که می‌تواند بر ازدواج زوجین تأثیرگذار باشد، سنت‌ها و فرهنگ‌هایی است که قبل از ازدواج از اهمیت خاصی برخوردار بوده که می‌توان از آن به‌عنوان «برنامه آماده‌سازی برای ازدواج» نام برد. این برنامه، برنامه‌ای پیشگیرانه‌ای است که هدف آن مجهز نمودن زوجین به دانش و مهارت‌هایی است که به آن‌ها در حفظ و بهبود رابطه‌شان در زمان تأهل یاری می‌رساند (کارل و دوهرتی، ۲۰۰۳). از دیگر اهداف آن می‌توان به مداخله قبل از ورود زوجین به رفتارهای مشکل‌دار اشاره کرد (استوری، روتسمن و برادبوری، ۲۰۰۲). از جمله برنامه‌های آماده‌سازی برای ازدواج، مرحله خواستگاری می‌باشد. در فرهنگ‌های لغات فارسی، برای خواستگاری معانی مختلفی در نظر گرفته شده است: از آن جمله طلب زناشویی کردن (معین، ۱۳۸۸) و یا گفتگو با دختر یا زنی برای ازدواج (عمید، ۱۳۸۹). در

^۱ Carr, A.

^۲ Al-Jibālī, M.

^۳ Onedera, J.

^۴ Carroll, J. S. & Doherty, W.

^۵ Story, L. B. Rothman, A. D. & Bradbury

اصطلاح نیز عبارت است از اینکه از زنی تقاضای ازدواج کنند (صفایی و امامی، ۱۳۹۶). در قرآن کریم به خواستگاری، خطبه اطلاق می‌شود که ریشه آن از خطب به معنای صحبت کردن بین دو نفر می‌باشد (شریعتی، ۱۳۹۵). در فقه، خواستگاری از زنی که برای خواستگار مانعی از ازدواج با وی وجود ندارد، به علت پیروی از سنت پیامبر (ص)، مستحب می‌باشد (جوهری، ۱۳۶۲). خواستگاری به‌عنوان مقدمه‌ای برای ازدواج در نظر گرفته شده که باید سازوکارهایی داشته و درصدد کمک هر چه بیشتر به زن و مرد در آستانه‌ی ازدواج باشد. از این رو باید در این دوره دختر و پسر قبل از انعقاد عقد ازدواج یکدیگر را دیده و بشناسند و با ویژگی‌های اخلاقی یکدیگر آشنایی پیدا کنند (دوکانی، ۱۳۹۲). این آشنایی از تفاوت‌های فردی مانع از تداوم مشکلات زناشویی در زندگی آینده زوجین خواهد شد (نصراللهی و تمدنی، ۱۳۹۷).

باتوجه به تغییرات فرهنگی، امروزه جوانان ورود به ازدواج را از طریق آشنایی‌ها و دوستی‌ها می‌پسندند. در فرهنگ غربی به‌منظور شناخت بیشتر، دختر و پسر قبل از ازدواج مدتی را با هم زندگی مشترک داشته و به عبارتی هم‌خانه می‌شوند. پژوهش‌های دانشگاه دنور (۲۰۰۹) نشان داد که زوج‌هایی که قبل از ازدواج با هم هم‌خانه می‌شوند، رضایتمندی کمتری بعد از ازدواج و شانس بیشتری برای طلاق خواهند داشت. در ازدواج‌های اول، هم‌خانه بودن دختر و پسر قبل از ازدواج رسمی، منجر به تعاملات منفی بیشتری بعد از ازدواج شده و این امر احتمال طلاق را در آنان در مقایسه با کسانی که زندگی مشترک خود را بعد از ازدواج شروع کرده‌اند افزایش خواهد داد (استانلی، روادز، آماتو، مارکمان و جانسون، ۲۰۱۰).

در سنت اسلامی و فرهنگ ایرانی، گذراندن مرحله خواستگاری، پیش‌زمینه امر ازدواج می‌باشد و دارای جایگاه مخصوص به خود است. خواستگاری مقدمه‌ای برای زندگی زناشویی بوده که در آن زن و مرد یکدیگر را نظاره کرده و با ویژگی‌های شخصیتی و روحی هم آشنا می‌گردند. در این بین خانواده‌های آن‌ها نیز به بررسی سوابق طرفین و منش و رفتار ایشان می‌پردازند (حلی، ۱۴۰۴). رسم بر این است که خانواده پسر برای خواستگاری از دختر اقدام نمایند. این نوع خواستگاری، بر اساس «اصل فطرت» در فرهنگ اسلامی شکل گرفته

۱ university of denver

۲ Stanley, S. Rhoades, G. Amato, P. Markman, H. & Johnson, C.

است و بر این اساس، فطرت مرد، طلب کردن و فطرت زن، مطلوب بودن است (مطهری، ۱۳۸۱؛ شریعتی، ۱۳۹۵؛ تقی زاده و حسین زاده، ۱۳۹۰؛ لطفی و قربانی، ۱۳۸۸). آنچه بر اساس فطرت انسانی است، همواره مورد تأکید قرآن بوده است. چنانچه در «فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا...» (روم: ۳۰) بر فطرت انسانی صحه گذاشته شده است. در قرآن کریم آیات مربوط به ازدواج، مردان را مخاطب قرار می‌دهد و این امر را به مردان واگذار می‌کند. («... فَأَنْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ...»؛ نساء: ۳).^۱ چنانچه اولین ازدواج عالم نیز به این نحو صورت گرفت. طبق فرموده امام صادق (ع) هنگامی که خداوند آدم را از گل آفرید و فرشتگان را به سجده بر او فرمان داد، خواب را بر چشمان آدم افکند. سپس حوا را خلق کرد. هنگامی که آدم از خواب برخاست، مخلوق زیبایی را دید که هم‌شکل او ولی از جنس دیگری است. از وی پرسید: تو که هستی؟ و حوا پاسخ داد: آفریده خداوند. در این هنگام آدم عرض کرد: بارالها این مخلوق زیبا کیست که دیدار و هم‌نشینی وی موجب آرامش دل من می‌گردد. خداوند فرمود: آیا دوست داری همدم و هم‌صحبت تو باشد و از تو پیروی کند؟ آدم بر اساس این لطف پروردگار، ثنای الهی تا آخر عمر خود را مطرح نمود. پروردگار فرمود: او را از من خواستگاری کن. بعد از آنکه خداوند حوا را به نکاح آدم درآورد، فرمود: او را نزد خود ببر. در این زمان آدم رو به حوا گفت: نزدیک من آی و حوا گفت: تو نزد من آی و خداوند فرمود: تو نزد وی برو. امام می‌فرمایند: اگر چنین نمی‌شد، هرآینه زنان به جستجوی همسر به خواستگاری می‌رفتند (صدوق، ۱۳۸۵)؛ بنابراین، رسم خواستگاری مرد از زن، تدبیری عاقلانه و ظریف بوده که در حقیقت برای حفظ احترام و حیثیت زن به کاررفته است؛ زیرا طبیعت مرد را مظهر نیاز و تقاضا و زن را مظهر مطلوبیت و پاسخگویی قرار داده است (مطهری، ۱۳۸۱). تجربه‌های مشاوره‌ای تقی زاده و حسین زاده (۱۳۹۰) حاکی از آن است که ۹۹٪ دخترانی که اقدام به خواستگاری از پسران می‌نمایند با نارضایتی، مشکلات عاطفی و رفتاری با همسر و خانواده همسر خود روبرو شده‌اند.

۱. «پس روی خود را به دین حق گرایانه راست دار و از سرشت الهی که خداوند مردم را بر اساس آن آفریده پیروی کن...».

۲. «... با زنان پاک (دیگر) ازدواج نمایند...».

با توجه به این مطلب، خواستگاری، پیشنهاد ازدواج از طرف مرد معنا می‌شود و خواستگاری پذیرفته شده از طرف قانون‌گذار، «وعده‌ی ازدواج» نامیده می‌شود (حصری، ۱۴۰۶). البته این به آن معنا نیست که زن حق خواستگاری از مرد را نداشته باشد (لطفی و قربانی، ۱۳۸۸).

پژوهش‌های مختلفی به بررسی خواستگاری و ازدواج پرداخته‌اند. بهاری، حسینی و مهدوی (۱۳۸۳) در پژوهشی درباره «روابط قبل از خواستگاری»، مشاوره‌ی قبل از ازدواج را موجب کسب شناخت بیشتر طرفین از خود و ایجاد آمادگی بیشتر برای ورود به زندگی دانستند. میراحمدی، فاتحی زاده، اعتمادی، جزایری و پسندیده (۱۳۹۶) نیز در پژوهشی به بررسی مقوله انتخاب همسر مبتنی بر آموزه‌های اسلامی پرداخته‌اند و نتیجه این پژوهش، تدوین الگوی همسرگزینی بر مبنای سه اصل سبک انتخاب، معیارهای انتخاب و فرایند انتخاب است. در پژوهشی خوش‌منش (۱۳۹۱) ازدواج را در قرآن به مثابه میثاق غلیظ («وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَىٰ بَعْضُكُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ وَأَخَذْنَ مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا»؛ نساء، ۲۱)^۱ مورد بررسی قرار داده است. بر اساس این پژوهش، در قرآن کریم میثاق غلیظ، یک‌بار بین خدا و پیامبران، یک‌بار بین خدا و بندگانش و یک‌بار بین زن و شوهران بکار رفته است. این کتاب مقدس، پیمان‌های سخت ذکر شده را از چند طریق مستحکم کرده و راه‌های پیشگیری از سستی آن را نشان داده است و این در حالی است که اوضاع امروز جامعه را با میثاق غلیظ مطرح شده در قرآن همخوان نمی‌داند. از طرفی لطفی و قربانی (۱۳۸۸) خواستگاری از دیدگاه فقه مذاهب اسلامی را مورد پژوهش قرار داده‌اند و از نظر شرعی، خواستگاری زن از مرد را جایز دانسته و پیشنهاد کردند که در بخش حقوق خانواده در مواد مربوط به خواستگاری اصلاحاتی صورت گیرد تا با رعایت جوانب عرفی و فطری زن، حقوق شایسته زن نیز در امر خواستگاری رعایت شود. عمادی (۱۳۹۲) به بررسی شاخص‌های همسانی اخلاقی در ازدواج از منظر قرآن و حدیث پرداخته است. بر اساس این پژوهش برای تشخیص همسانی اخلاقی در خواستگار، باید دو معیار کلی عقل و تقوا و چهار شاخص کلی حسن خلق، مروت، عدم فسق و خوش‌باطنی را مورد توجه قرار داد. به‌وضوح مشخص است که این شناخت در بطن دوران خواستگاری باید انجام گیرد.

۱. «و چگونه آن را باز پس می‌گیرید، درحالی‌که شما با یکدیگر تماس و آمیزش کامل داشته‌اید؟ و (از این گذشته)، آن‌ها (هنگام ازدواج)، از شما پیمان محکمی گرفته‌اند»

امروزه به نظر می‌رسد سنت دیرینه‌ی خواستگاری با مشکلاتی روبرو شده است. بسیاری از آشنایی‌ها و به دنبال آن خواستگاری‌ها، از طریق اینترنت و فضاهای مجازی صورت می‌گیرد. نتایج پژوهش پال (۲۰۱۴) نشان داده است که ۶۰٪ زوج‌هایی که از این طریق آشنا می‌شوند، به سه دلیل روابط آنان به ازدواج نمی‌انجامد: ۱. وجود گزینه‌های زیاد برای انتخاب و دسترسی افراد به صدها نفر، منجر به تصمیم در مورد انتخاب یک همسر از میان گزینه‌ها می‌شود. ۲. تعهد طرفین - که در نهایت به انتخاب منجر می‌شود - به تأخیر می‌افتد، زیرا افراد می‌دانند که اگر ارتباط فعلی به هم بخورد، افراد دیگری برای انتخاب وجود دارند. ۳. به علت جعل اطلاعات شخصی، زمان بیشتری برای شناخت افراد لازم می‌باشد، از آنجاکه تعهد و اعتماد از عوامل تعیین‌کننده مهم در شروع یک رابطه زناشویی می‌باشد، عدم آن منجر به در صد کمتری از ازدواج می‌گردد. امروزه این نوع خواستگاری در کشور ایران نیز وارد شده و بعضاً خانواده‌ها، از ابتدا در جریان آشنایی فرزندان‌شان قرار نگرفته و روابطی که می‌تواند با ساختار، تحت نظارت والدین و با یک انتخاب عاقلانه ممکن شود، بدون خواستگاری، از طرفی زمینه را برای عشق رمانتیک فراهم کند و از طرف دیگر موجب معضلات بسیاری - از جمله فروپاشی روابط والد و فرزندی - بعد از اطلاع خانواده از آشنایی فرزندان‌شان با شخص دیگری - شود. برخی، جلسات خواستگاری را به دلیل پرهزینه بودن آن محدود می‌نمایند و از این رو در ازدواج تعجیل کرده و دختر و پسر مجبور می‌شوند تا هر چه سریع‌تر تصمیم بگیرند. اما از آنجاکه در این مرحله زندگی چه دختر و پسر و چه خانواده‌های آنان با هم درگیر فرایند آشنایی می‌شوند خواستگاری سنت باارزشی می‌باشد (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۳).

در گزاره‌های متون دینی، پیش‌زمینه تشکیل خانواده - که خواستگاری نیز جزئی از آن می‌باشد - می‌تواند از عوامل مؤثر بر ثبات خانواده باشد (بستان، ۱۳۹۲). فروپاشی خانواده، امروزه از معضلات جوامع بوده و دلیل آن عدم استحکام در بنیان خانواده‌ها می‌باشد. در مورد جوامع مسلمان شاید بتوان گفت که عامل اصلی به وجود آمدن این مشکلات، دور شدن از آموزه‌های قرآنی و سنت معصومین بوده و بهره‌گیری از آن‌ها می‌تواند موجب تحکیم روابط بین فردی و تقویت خانواده شود. اسلام به تشکیل خانواده و به وجود آمدن این نهاد کوچک اجتماعی بهای زیادی داده و راجع به جزئی‌ترین مسائل بین پسر و دختر،

مرد و زن و اخلاقیات سخن گفته است اما مکاتب دیگر به مبانی تشکیل خانواده با این میزان بها نداده‌اند. به‌طور مثال؛ از طریق امامان شیعه (ع) توصیه شده است: در خواستگاری با توجه و تأمل کامل، همسر دیده شود و ویژگی‌های ظاهری و غیر ظاهری آن بررسی گردد، ازدواج در شب اتفاق افتد، همسر نادان نباشد و برای مراسم ازدواج خوب است که اطعام داده شود (کلینی، ۱۳۷۸ ق).

لذا با توجه به موج چهارم روانشناسی یعنی دیدگاه چند فرهنگی که تأکید دارد تحقیقات باید به‌صورت بومی و متناسب با فرهنگ و ارزش‌های حاکم بر جامعه باشد (کوری ۲۰۱۰^۱ ترجمه زهرا کار و همکاران، ۱۳۹۳) و از آنجا که فرهنگ غالب جامعه ما اسلامی است، انجام پژوهش‌هایی که در بافت کار با خانواده‌ها، مفاهیم دینی و قرآنی دخیل شود، ضروری به نظر می‌رسد.

هرچند با توجه به بحران‌های اخیر در حوزه ازدواج و آمار بالای طلاق - مخصوصاً در سال‌های اولیه زندگی - توجه به مفاهیم دینی و ارزشی به‌عنوان راهنمایی در مسیر ازدواج صحیح مورد توجه قرار گرفته است، اما در مورد «خواستگاری» به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مراحل آشنایی، از دید فقهی و یا حقوقی پژوهش‌هایی صورت گرفته ولی از دیدگاه روان‌شناختی بر مبنای مفاهیم اسلامی مورد توجه کمتری قرار گرفته است. همچنین تدوین شاخصه‌های نظری و اجرایی در این حوزه، نیازمند پژوهش‌های جدی‌تری است؛ به‌ویژه که در جامعه اسلامی ایران تدوین مؤلفه‌های اسلامی خواستگاری و ازدواج با توجه به آیات قرآن کریم می‌تواند بستر مناسبی را برای ازدواج سالم در جامعه فراهم نماید؛ بنابراین هدف از پژوهش حاضر واکاوی خواستگاری اسلامی بر مبنای مهم‌ترین منبع وحیانی اسلام - یعنی قرآن کریم - می‌باشد.

روش

روش این پژوهش کیفی و جامعه پژوهش کلیه آیات قرآن مربوط به مرحله خواستگاری بود و نمونه به صورت سرشماری در بازه زمانی سال‌های ۹۶ تا ۹۸ انتخاب گردید. برای تحلیل داده‌های کیفی از نوع متون دینی که همان قرآن و حدیث می‌باشند، از تحلیل مضمون استفاده شده است. در اجرای این تحلیل، ابتدا برای کسب اطلاعات موردنیاز درخصوص خواستگاری، به مطالعه دقیق آیات قرآن و ترجمه آن‌ها (مکارم شیرازی) پرداخته شد و آیات مربوط به مرحله خواستگاری از قرآن با مراجعه مستقیم به قرآن و ترجمه آن جمع‌آوری گردید. سپس تفاسیر آیات مذکور، با استفاده از تفاسیری با رویکرد تحلیلی - اجتماعی و اجتهادی (از جمله تفاسیر المیزان، مجمع البیان، نمونه، نور، راهنما، روشن، قرآن مهر و تسنیم) و از طریق نرم‌افزارهای جامع التفاسیر و اسراء بررسی شد. در گام سوم از مضامین استخراج شده از منابع تفسیری و مرتبط با موضوع موردنظر، از منابع تفسیری یادداشت‌برداری صورت گرفت. این مضامین شامل «نقل قول مستقیم از بیان مفسر» یا «برداشت مفسر» است. سپس کلمات و عبارات تفکیک و کدگذاری اولیه (مضامین فرعی سطح اول) صورت گرفت. هنگامی که نکات کلیدی از تفاسیر آیات مربوطه کدگذاری شدند، کدهای حاصل، تحلیل و آن دسته از کدها که به موضوع مشترکی اشاره داشتند گروه‌بندی شدند و به این ترتیب مضامین فرعی سطح دوم به دست آمدند. پس از آن مضامین فرعی سطح دوم مشترک در کنار هم مضامین اصلی را تشکیل دادند و در انتها، جدول مضامین ترسیم شد.

یافته‌های پژوهش

در پژوهش حاضر، مرحله خواستگاری، از آموزه‌های قرآنی استخراج شده و با کدگذاری داده‌ها به پرسش مطرح شده در پژوهش پاسخ داده شده است. در این قسمت سؤال پژوهش و یافته‌ها را بررسی خواهیم کرد.

- آموزه‌های قرآن در مورد مرحله خواستگاری بر چه مفاهیمی تأکید دارد؟

جهت پاسخ به این سؤال با استفاده از آیات قرآن و تفاسیر، ۴۲ مضمون فرعی سطح اول به دست آمد که در ۳ مضمون اصلی کدگذاری شد و در نهایت مضمون هسته‌ای به دست آمد که این مضامین در جدول زیر به دست آمد:

جدول ۱: ضرورت‌های خواستگاری مبتنی بر آموزه‌های قرآنی

مضمون هسته‌ای	مضامین اصلی	مضامین فرعی سطح دوم	مضامین فرعی سطح اول	آموزه‌های قرآن کریم	نام تفسیر
خواستگاری مرحله‌ای است که تناسب و کفویت دو فرد در آن بررسی می‌شود و نقش خانواده‌ها و آیین‌های خواستگاری تسهیلگری این فرایند آشنایی است.	۱. تسهیل‌گری‌های خانواده	-	توجه پدر به نشانه‌های میل و احساسات دختر	یکی از آن دو (دختر) گفت: «پدرم! او را استخدام کن، زیرا بهترین کسی را که می‌توانی استخدام کنی آن کسی است که قوی و امین باشد (و او همین مرد است)»، قصص/۲۶	قران مهر
			دعوت از پسر و شناخت وی	ناگهان یکی از آن دو (زن) به سراغ او آمد درحالی که با نهایت حیا گام برمی‌داشت، گفت: «پدرم از تو دعوت می‌کند تا مزد آب دادن (به گوسفندان) را که برای ما انجام دادی به تو بپردازد.» هنگامی که موسی نزد او [شعیب] آمد و سرگذشت خود را شرح داد، گفت: «ترس، از قوم ظالم نجات یافتی!»، قصص/۲۵	نور، نمونه
			ایجاد فضای آرام‌بخش برای دختر و پسر	(شعیب) گفت: «در حقیقت من می‌خواهم که یکی از این دو دخترم را به همسری تو درآورم، بر (اساس این مهریه) که هشت سال در استخدام من باشی؛ و اگر تا ده سال تکمیل کنی، پس (لطفی) از نزد توست؛ و نمی‌خواهم که بر تو سخت‌گیری کنم؛ اگر خدا بخواهد، به‌زودی مرا از شایستگان خواهی یافت. قصص/۲۷	تسنیم، نور
			پیشنهاد از جانب پدر دختر نه خود او (در صورت ظهور و مشاهده	قصص/۲۷	قران مهر، نور

		نشانه‌های رشد (پسر)			
نور	قصص/۲۷	فراهم کردن شرایط مناسب			
قرآن مهر، نور	و هنگامی که به (چاه) آب مدین رسید، گروهی از مردم را در آنجا دید که چهارپایان خود را سیراب می‌کنند؛ و در کنار آنان دو زن را دید که مراقب گوسفندان خویش‌اند (و به چاه نزدیک نمی‌شوند؛ موسی) به آن دو گفت: «کار شما چیست؟ (چرا گوسفندان خود را آب نمی‌دهید؟!)) گفتند: «ما آن‌ها را آب نمی‌دهیم تا چوپان‌ها همگی خارج شوند؛ و پدر ما پیرمرد کهن‌سالی است (و قادر بر این کارها نیست.)!» قصص/۲۳	لزوم رفع شبهه در تعاملات دختر و پسر			
نور	قصص/۲۵	در منزل پدر دختر (نه در خارج از چارچوب خانواده)	-		۲. توجه به آیین‌های خواستگاری
قرآن مهر، نور	قصص/۲۷	ضروری نبودن رعایت ترتیب سن فرزند در ازدواج			
راهنما، نور	قصص/۲۷	ملاقات حضوری دختر و پسر			
نور	«و آن‌ها که توانایی ازدواج با زنان (آزاد) پاکدامن باایمان را ندارند، می‌توانند با زنان پاکدامن از بردگان باایمانی که در اختیار دارید ازدواج کنند- خدا به ایمان شما آگاه‌تر است؛ و همگی اعضای یک پیکرید- آن‌ها را با اجازه صاحبان آنان تزویج نمایید.» نساء/۲۵	ضرورت در جریان بودن خانواده از ازدواج دختر			

<p>المیزان، نسیم، تفسیر موضوعی، راهنما، نور،</p>	<p>بر شما حرام شده است، (ازدواج با) مادرانتان و دخترانتان و خواهرانتان و عمه‌هایتان و خاله‌هایتان و دختران برادر و دختران خواهر و مادران (رضاعی) تان که شما را شیر داده‌اند و خواهران رضاعی شما و مادران همسرانتان و دختران همسران که در دامان شما [پرورش یافته‌اند]، از همسرانتان که با آنان هم‌بستر شده‌اید؛ و اگر با آنان هم‌بستر نشده‌اید، پس بر شما هیچ گناهی نیست (که با دخترانشان ازدواج کنید) - و (نیز حرام است بر شما ازدواج با) همسران پسرانتان که از پشت (و نسل) شما هستند و اینکه بین دو خواهر (در ازدواج) جمع کنید؛ مگر آنچه به تحقیق در گذشته واقع شده؛ [چرا] که خدا، بسیار آمرزنده [و] مهرورز است نساء/۲۳ -</p> <p>در مورد خواستگاری از زنان [در عده] که آن را به‌طور کنایه اظهار کرده یا در دل‌هایتان پنهان داشته‌اید گناهی بر شما نیست. خدا می‌داند که شما از آن‌ها یاد خواهید کرد، ولی به‌طور پنهانی با آنان وعده نگذارید، مگر این که سخنی پسندیده بگویید؛ و با آنان عقد نکاح ننندید تا آن مدت مقرر (عده) به پایان برسد؛ و بدانید که خدا آنچه را در دل دارید می‌داند. پس از [نافرمانی] او بر حذر باشید و بدانید که خدا بسیار آمرزنده و بردبار است. بقره/۲۳۵</p>	<p>ارجحیت خواستگاری مرد از زن</p>			
--	---	---	--	--	--

<p>نور، قرآن مهر</p>	<p>آمیزش جنسی با همسرانتان، در شب روزهایی که روزه می‌گیرید، حلال است. آن‌ها لباس شما هستند؛ و شما لباس آن‌ها (هر دو زینت هم و سبب حفظ یکدیگرید). خداوند می‌دانت که شما به خود خیانت می‌کردید؛ (و این کار ممنوع را انجام می‌دادید)؛ پس توبه شما را پذیرفت و شما را بخشید. اکنون با آن‌ها آمیزش کنید و آنچه را خدا برای شما مقرر داشته، طلب نمایید! و بخورید و بیاشامید تا رشته سپید صبح، از رشته سیاه (شب) برای شما آشکار گردد! سپس روزه را تا شب، تکمیل کنید! و درحالی که در مساجد به اعتکاف پرداخته‌اید، با زنان آمیزش نکنید! این، مرزهای الهی است؛ پس به آن نزدیک نشوید! خداوند، این چنین آیات خود را برای مردم، روشن می‌سازد، باشد که پرهیزکار گردند! بقره/۱۸۷</p>	<p>کفویت شخصیتی، فرهنگی و فکری</p>	<p>۱. مشاهدات رفتاری پسر و دختر به‌طور کلی</p>	<p>۳. ضرورت آشنایی‌ها و ارزیابی‌های اولیه</p>	
<p>(المیزان، تسنیم، راهنما، قرآن مهر، نور، نمونه</p>	<p>و با زنان مشرک [بت پرست]، ازدواج نکنید؛ تا ایمان آورند؛ و مسلماً کنیز با ایمان، از زن (آزاد بت پرست) مشرک بهتر است؛ و اگرچه شما را به شگفت آورد؛ و به مردان مشرک [بت پرست] زن مدهید تا ایمان آورند؛ و مسلماً برده با ایمان، از مرد (آزاد بت پرست) مشرک، بهتر است؛ و اگرچه شما را به شگفت آورد. آنان به سوی آتش فرامی‌خوانند؛ و خدا با رخصت خود، به سوی بهشت و آموزش</p>	<p>ایمان</p>			

	فرامی خواند و آیاتش را برای مردم روشن بیان می کند، باشد که آنان متذکر شوند. بقره/۲۲۱			
تسنیم، نور، راهنما	مرد زناکار جز با زن زناکار یا مشرک ازدواج نمی کند؛ و زن زناکار راه، جز مرد زناکار یا مشرک، به ازدواج خود در نمی آورد؛ و این کار بر مؤمنان حرام شده است! نور/۳	کفویت اعتقادی		
تسنیم، نور، راهنما، قرآن مهر	نور/۳	پاکدامنی		
نور، راهنما، قرآن مهر	مردان و زنان بی همسر خود را همسر دهید، همچنین غلامان و کنیزان صالح و درستکاران را؛ اگر فقیر و تنگدست باشند، خداوند از فضل خود آنان را بی نیاز می سازد؛ خداوند گشایش دهنده و آگاه است نور/۳۲	صلاحیت اداره زندگی مشترک را داشتن		
نور، نمونه	قصص/۲۳	مسئولیت پذیری		
قرآن مهر	قصص/۲۳	حرمت قائل شدن در محاوره با دختران		
نمونه، قرآن مهر	موسی برای (گوسفندان) آن دو آب کشید؛ سپس رو به سایه آورد و عرض کرد: «پروردگارا! هر خیر و نیکی بر من فرستی، به آن نیاز مندم!» قصص/۲۴	حمایتگری		
نمونه، قرآن مهر	قصص/۲۴	عدم خودمحوری (کمک به دیگران را ارجح بر نیازهای خود داشتن)		
نمونه، قرآن مهر	قصص/۲۴	اقتدار (استمداد طلبیدن از خداوند، نه از		

		دختران در هنگام (گرسنگی)			
تسنیم، نمونه، نور	قصص/۲۶	قدرت و توانایی			
المیزان	قصص/۲۶	چشم‌پاکی			
تسنیم، راهنما، قرآن مهر، نور	قصص/۲۶	امانت‌داری			
تسنیم، قرآن مهر	قصص/۲۶	مدیریت			
نور	(نساء/۲۵)	کمبود اخلاقی، عاطفی و تربیتی نداشته باشد	۳. مشاهدات رفتاری دختر		
راهنما، نور	قصص/۲۳	تنها نیامدن در میان جمع مردان			
تسنیم، راهنما، نور	قصص/۲۳	پرهیز از اختلاط با نامحرمان			
نمونه، راهنما، قرآن مهر، نور	قصص/۲۳	زیرکانه رفتار کردن			
راهنما، قرآن مهر، نور	قصص/۲۵	حیای دختر در اجتماع			
راهنما	قصص/۲۶	استفاده از منطق تا احساس			
راهنما	قصص/۲۶	ستایشگری نسبت به رفتار مثبت دیگران			
نمونه	قصص/۲۵	قومیت سوابق خانواده شغل روایت کنونی (چرا در این شهر؟ چرا تنها؟)	۴. پرسش‌گری		

همان‌طور که در جدول ملاحظه می‌شود مضامین اصلی در ضرورت‌های مرحله خواستگاری عبارت است از:

الف) تسهیلگری های خانواده: خانواده باید در امر خواستگاری به احساسات دختر و نشانه های میل او، فراهم کردن شرایطی مناسب، دعوت از پسر و شناخت او در حین رعایت حرمت دختر (۲۷ قصص) و ایجاد فضای آرام بخشی برای دختر و پسر توجه داشته باشد. لازم به ذکر است که برخلاف آنچه در عرف جامعه ی امروز مطرح است که خانواده پسر باید ابتدا دختر را دیده، موردپسند قرار دهند و فعل خواستگاری را انجام دهد، در قرآن در صورت مشاهده نشانه های رشد در پسر، این امر می تواند از طرف پدر دختر و یا خانواده وی و البته نه خود وی صورت گیرد.

ب) توجه به آیین های خواستگاری: بر اساس آموزه های قرآنی، دختر به طور مستقیم از پسر خواستگاری نمی نماید.^۵ از طرفی خواستگاری با اطلاع خانواده دختر و در چارچوب خانواده و در منزل پدر دختر انجام می گیرد. خانواده باید بازخوردهای منفی اطرافیان را مبنی بر ناصحیح بودن ازدواج دختر کوچک تر قبل از دختر بزرگ تر نادیده گرفته و خود را مقید و محدود به این باورهای نادرست نمایند. پسر و دختر برای امر خواستگاری ملاقات حضوری^۸ داشته و در تعاملات خود شبها به وجود آمده را رفع نمایند.^۹

۱. «قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَا أَبْتِ اسْتَأْجِرْهُ إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ»، قصص/۲۶.
۲. «قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنكِحَكَ إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ عَلَى أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمَانِي حِجَجٍ فَإِنْ أَتَمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَسْأَلَكَ عَلَيْكَ سِتْرًا إِنِّي إِذَا شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ»، قصص/۲۷.
۳. «فَجَاءَتْهُ إِحْدَاهُمَا تَمْسِيًا عَلَى اسْتِحْيَاءٍ قَالَتْ إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرًا مَا سَقَيْتَ لَنَا فَلَمَّا جَاءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ قَالَ لَا تَخَفْ نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ»، قصص/۲۵.
۴. «سَتَجِدُنِي إِذَا شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ»، قصص/۲۷.
۵. «قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنكِحَكَ»، قصص/۲۷.
۶. «وَجَاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ قَالَ يَا قَوْمِ هُوَ لَبِئْسَ مَا تَفْعَلُونَ لَأَنْتُمْ تَأْتُونِي فِي ضَيْقِي أَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ»، هود/۷۸.
۷. «فَجَاءَتْهُ إِحْدَاهُمَا تَمْسِيًا عَلَى اسْتِحْيَاءٍ قَالَتْ إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرًا مَا سَقَيْتَ لَنَا فَلَمَّا جَاءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ قَالَ لَا تَخَفْ نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ»، قصص/۲۵.
۸. «إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ»، قصص/۲۷.
۹. «هَاتَيْنِ»، قصص/۲۷.
۹. «وَلَمَّا وَرَدَ مَاءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةً مِنَ النَّاسِ يَسْقُونَ وَوَجَدَ مِنْ دُونِهِمْ امْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا قَالَتَا لَا نَسْتَقِي حَتَّى يُصَدِّرَ الرَّعَاءُ وَابْنُونا شَيْخٌ كَبِيرٌ»، قصص/۲۳.

ج) لزوم آشنایی و ارزیابی‌های اولیه: از بدو آشنایی باید رفتارهای هر یک از طرفین (پسر و دختر) مورد توجه قرار گیرد. در مورد هر دو جنس دختر و پسر، ویژگی‌های ایمان، کفویت اعتقادی،^۲ مسئولیت‌پذیری،^۳ پاکدامنی،^۴ صلاحیت اداره زندگی مشترک را داشتن،^۵ اصالت خانواده و کفویت شخصیتی، فرهنگی و فکری از نکات مهم برای انتخاب همسر می‌باشد. در پسران، ویژگی‌های رفتاری غیرت،^۶ قدرت و توانایی،^۷ حمایت‌گری،^۸ چشم‌پاکی،^۹ اقتدار،^{۱۰} عدم خودمحوری،^{۱۱} حرمت قائل شدن در محاوره با مقابل^{۱۲} و در دختران،^{۱۳} امانت‌داری،^{۱۴} مدیریت،^{۱۵} اجرزه کاری داشتن^{۱۶} و در دختران زیرک بودن،^{۱۷} تنها نیامدن در

۱. وَ لَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّىٰ يُؤْمِنَ وَلَأَمَةٌ مُّؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكَةٍ وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّىٰ يُؤْمِنُوا وَ لَعَنَ الْمُؤْمِنُ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكٍ وَ لَوْ أَغْبَجَكُمْ أَوْلِيَاكُمْ أُولَئِكَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَ اللَّهُ يَدْعُوا إِلَى الْجَنَّةِ وَ الْمَغْفِرَةِ بِإِذْنِهِ وَ يُبَيِّنُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ. بقره/۲۲۱

۲ الزَّائِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَ الزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَ حُرْمٌ ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ. نور/۳
۳. قصص/۲۳

۴. نور/۳

۵. وَ أَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنكُمْ وَ الصَّالِحِينَ مِن عِبَادِكُمْ وَ إِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَ اللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ. نور/۳۲
۶ وَ الْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَ الَّذِي خَبثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَكِدًا كَذَلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يُشْكُرُونَ. اعراف/۵۸
۷ أَحَلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَ أَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَ عَفَا عَنْكُمْ فَالآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَ ابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَ كُلُوا وَ اشْرَبُوا حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتِمُوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ وَ لَا تَبَاشِرُوهُنَّ وَ أَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرُبُوهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ. بقره/۱۸۷

۸ «فَسَقَىٰ لَهُمَا ثُمَّ تَوَلَّىٰ إِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ إِنِّي لِمَا أَنْزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ»، قصص/۲۴.

۹. «الْقَوَىٰ»، قصص/۲۶.

۱۰. «قَالَ مَا خَطْبُكُمَا»، قصص/۲۴.

۱۱. «الْأَمِينُ»، قصص/۲۶.

۱۲. «فَسَقَىٰ لَهُمَا... فَقَالَ رَبِّ إِنِّي...»، قصص/۲۴.

۱۳. «قَالَ مَا خَطْبُكُمَا»، قصص/۲۴.

۱۴. قصص/۲۳

۱۵. قصص/۲۳

۱۶. قصص/۲۶

۱۷. قصص/۲۶

۱۸. قصص/۲۶

۱۹. قصص/۲۳

میان جمع مردان، داشتن شرم و حیا نسبت به جنس مقابل،^۲ کمبود علمی، اخلاقی، عاطفی و تربیتی نداشتن،^۳ وفاداری،^۴ مناعت طبع،^۵ استفاده از منطق و احساس،^۶ ستایشگری نسبت به رفتار مثبت دیگران^۷ و پرهیز از اختلاط با نامحرمان^۸ باید در نظر گرفته شود. از طرفی در مرحله آشنایی، از طریق پرسش‌هایی در مورد قومیت خانواده، شغل، سوابق خانواده، روایت کنونی فرد و اهدافش،^۹ شخص مورد ارزیابی قرار گیرد.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از پژوهش حاضر، واکاوی خواستگاری اسلامی بر مبنای غنی‌ترین منبع آسمانی، یعنی قرآن کریم می‌باشد. در این پژوهش، از روش تحلیل مضمون برای استخراج مضامین خواستگاری قرآنی استفاده شد. با توجه به یافته‌های پژوهش، مضامین اصلی شناسایی شده برای مرحله خواستگاری، تسهیلگری‌های خانواده، توجه به آیین‌های خواستگاری و ضرورت آشنایی‌ها و ارزیابی‌های اولیه بودند. خواستگاری به عنوان خشت اول ساختمان خانواده از اهمیت زیادی برخوردار است. این مرحله از تشکیل خانواده، در بسیاری از کشورها از آداب و رسوم خاصی برخوردار نبوده است و فقط به صورت قرار ملاقات دختر و پسر و بدون حضور خانواده اجرامی گردد؛ اما در کشور ایران، خواستگاری یک سنت قدیمی است که برای آشنایی خانواده‌ها و جوانان، پیش از ازدواج ضرورت دارد.

قرآن کریم در آیات بیست و سوم تا بیست و هفتم از سوره قصص در داستان حضرت موسی و حضرت شعیب، نحوه ازدواج حضرت موسی با دختر حضرت شعیب را از ابتدا تا انتها با جزئیات مطرح کرده و در آن ظرافت‌های موجود در امر خواستگاری را بیان می‌نماید.

۱. «أَمْرَاتَيْنِ»، قصص/۲۳.

۲. «تَمَشِي عَلَى اسْتِخْيَاءٍ»، قصص/۲۵.

۳. «وَجَدَ مِنْ دُونِهِمْ امْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ»، قصص/۲۳.

۴. قصص/۲۳.

۵. قصص/۲۳.

۶. «إِنَّ خَيْرَ مَنْ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ»، قصص/۲۶.

۷. «إِنَّ خَيْرَ مَنْ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ»، قصص/۲۶.

۸. قصص/۲۳.

۹. قصص/۲۵.

در این آیات، برخورد اولیه حضرت موسی با دختران حضرت شعیب، ویژگی‌های شخصیتی حضرت و دختران، برخورد خانواده نسبت به احساسات فرزندان و رفتار والدین در امر خواستگاری ذکر می‌شود.

در مراحل ابتدایی خواستگاری، خانواده‌ها باید تسهیلگری‌های لازم را انجام داده و به احساسات فرزندان خود توجه لازم را مبذول داشته و به موازات آن فضای آرامی را برای آشنایی دختر و پسر ایجاد کنند. پژوهش‌های آقایی و قاسمی (۱۳۸۰) مبنی بر ایجاد سازگاری زوجین با عدم پذیرش دخالت دیگران در زندگی مشترک؛ حیدری (۱۳۸۹) مبنی بر رابطه مستقیم نارضایتی زناشویی با ازدواج‌های تحمیلی از طرف خانواده؛ نعیمی و شریعتی (۱۳۹۳) مبنی بر عدم وجود آرامش به‌عنوان منبع تعارضات و همچنین احمدی، فتحی آشتیانی و نوابی نژاد (۱۳۸۴) مبنی بر افزایش میزان سازگاری از طریق آشنایی بیشتر قبل از ازدواج زوجین همسو با یافته‌های این پژوهش می‌باشد.

هر مرحله از زندگی انسانی، آیین‌های خاص خود دارد. مرحله خواستگاری نیز از این امر مستثنا نیست. در طی دوران خواستگاری با توجه به ساختار فرهنگی جوامع، در جهت ازدواج پایدار توجه به آیین‌های این امر مهم، ضروری است. با توجه به یافته‌های پژوهش بهتر است امر خواستگاری در خانه پدر دختر و با حضور دختر و پسر و خانواده‌های آن‌ها صورت گرفته و مرد برای خواستگاری پیش‌قدم شود. پژوهش‌های مختلفی از جمله تقی زاده و حسین زاده (۱۳۹۰)، مبنی بر شکست، نارضایتی و مشکلات در ازدواج دخترانی که اقدام به خواستگاری از پسران کرده‌اند و یافته شاطریان (۱۳۹۶)، مبنی بر سازگاری زوجینی که به‌صورت سنتی - اما با آگاهی و شناخت - ازدواج کرده، نسبت به زوجینی که ارتباطات ساختار شکنانه قبل از ازدواج داشته و یا به‌صورت کاملاً سنتی ازدواج کرده‌اند، همچنین یافته عاصمی و حسینی یزدی (۱۳۹۳)، مبنی بر افزایش میزان رضایت زناشویی، صمیمیت و تعهد در زوجینی که ازدواج‌هایی با نظارت خانواده داشته‌اند، با یافته پژوهش حاضر همسو می‌باشد.

یافته‌های آیات قرآنی نشان‌دهنده آن بود که در تمام دوران خواستگاری، رفتارهای دختر و پسر را با دقت مشاهده شود و مواردی مانند ایمان، کفایت اعتقادی، پاکدامنی، صلاحیت اداره زندگی مشترک داشتن، مسئولیت‌پذیری و کفویت شخصیتی، فرهنگی و فکری داشتن برای هر دو جنس قدرت و توانایی، حمایت‌گری، چشم‌پاکی، اقتدار، مدیریت و حرمت قائل

شدن در گفتگو با دختران را در پسران و همچنین زیرکانه رفتار کردن، جسارت بی‌مورد نداشتن، وفاداری به خانواده، مناعت طبع، حیای کلامی و رفتاری، پرهیز از اختلاط با مردان را در دختران مورد ارزیابی قرارداد. ویژگی‌های مذکور همگی در روایات معصومین (ع) مورد تصریح قرار گرفته است و علاوه بر آن اخلاق نیک، بزرگواری و عقل مورد توجه ویژه قرار گرفته شده است (حر عاملی، ۱۴۰۹). این یافته‌ها همسو با پژوهش‌های کرافت و نیمان^۱ (۲۰۰۹) به نقل از حسین خانی (۱۳۹۰)، حسین خانی (۱۳۹۰)، جعفری (۱۳۹۰)، گودرز ناصری، باقریان و کمری (۱۳۹۵)، مهرانیان خامنه، برج علی و سلیمی زاده (۱۳۸۵)، کریمی (۱۳۸۹)، حسین زاده (۱۳۸۹)، نصراللهی و تمدنی (۱۳۹۷) و سیلین^۲ (۲۰۰۱) می‌باشد. پژوهش بلانک^۳ (۲۰۱۰) به نقل از فرحبخش (۱۳۹۷)، نیز نشان داد که مسئولیت‌پذیری از موجبات روابط همدلانه بین زوجین می‌باشد. یافته‌های مهرانیان خامنه، برج علی و سلیمی زاده (۱۳۸۵) در ارتباط با ویژگی مناعت طبع نشان دادند که مناعت طبع موجب می‌گردد زن در ارضای سریع نیازهای خودداری کند. یافته‌های گودرز ناصری، باقریان و کمری (۱۳۹۵)، نشان داد که از دید پسران، ویژگی وفاداری دختران یکی از ملاک‌های خانواده سالم است. جعفری (۱۳۹۰) نیز بیان داشت که عدم وفاداری زن یکی از آسیب‌های زن به شوهر در خانواده است؛ همچنین سیلین (۲۰۰۱) بیان داشت که ابراز قدردانی لازمه ارتباط اثربخش می‌باشد.

دیگر یافته این پژوهش نشان داد که هم‌زمان با ارزیابی رفتارهای دختر و پسر، باید به جهت آشنایی طرفین و خانواده‌ها با هم پرسش‌گری نیز در مورد قومیت، سوابق خانواده، شغل، روایت کنونی و اهداف زندگی فرد صورت گیرد که همسو با پژوهش‌های یافته‌های احمدی، فتحی آشتیانی و نوابی نژاد (۱۳۸۴) و دنیر، ساندویک، پارت و فیوجیتا^۴ (۱۹۹۲) است.

در هنگام خواستگاری و ازدواج فرزندان، بسیاری از والدین، به استناد اینکه خودشان صلاح فرزندشان را بهتر می‌دانند به احساسات فرزندان اهمیتی نداده و خود، در امر ازدواج

^۱ Kraft & Neiman

^۲ Silliman, B.

^۳ Blank

^۴ Diener, E. Sandvik, E. Pavot, W. & Fujita, F

آن‌ها تصمیم‌گیری می‌نمایند. در حالی که برای ادامه زندگی، وجود احساس مثبت بین زوجین ضروری می‌باشد تا بسیاری از ناملايمات زندگی را به واسطه وجود همان احساسات در کنار هم حل نمایند. عدم توجه به احساس فرزند نسبت به فرد منتخب برای ازدواج می‌تواند تبعات ناخوشایندی از جمله عدم وفاداری در زندگی زناشویی و یا انجام وظایف همسری بدون میل و رغبت را به دنبال داشته باشد. همچنین اگر توجه به احساسات فرزندان از طرف خانواده مورد تأکید قرار می‌گیرد، دختر و پسر نیز باید مواردی را مدنظر داشته باشند. به‌عنوان مثال، هر دو باید با اطلاع خانواده و یا در حضور والدین، ملاقات حضوری داشته باشند تا از طرفی ظاهر یکدیگر و از طرف دیگر پاره‌ای از مسائل اساسی را مورد توجه قرار دهند.

فراهم کردن شرایط مناسب برای شناخت پسر و دختر، از ایجاد بسیاری از مشکلات در آینده جلوگیری خواهد کرد و طرفین با آگاهی بیشتری که به دست آورده‌اند، نسبت به تصمیماتی که در آینده اتخاذ خواهند نمود اشراف می‌یابند. گاهی اوقات تمایلی از جانب دختر نسبت به فردی به وجود می‌آید، برای حفظ حرمت و شأن دختر، ضروری است که وی مستقیماً موضوع علاقه خود را مطرح ننموده و طرح موضوع توسط بزرگان دیگر از جمله پدر وی صورت گیرد. مسلماً این امر زمانی حادث می‌گردد که پدر یا فرد بزرگ‌تری که مسئولیت بیان مطلب را به عهده گرفته، نشانه‌های بلوغ و پختگی را در پسر مشاهده کرده باشد.

در مبحث آیین‌های مهم یافته‌های پژوهش نشان داد که از آیین‌های مهمی که حتماً باید رعایت گردد، خواستگاری آقا در منزل خانم می‌باشد. بدین گونه، هم حرمت و شأن دختر حفظ شده و هم از مرزها، سلسله‌مراتب در خانواده و انسجام خانوادگی محافظت می‌شود. دلیل اهمیت این امر این است که عدم رعایت سنت‌ها و آیین‌های فرهنگی، سبب می‌شود که در هنگام فشارها و اختلافات بین زوجین، وجود تکیه‌گاه محکمی که از ابتدای آشنایی و خواستگاری دختر و پسر همواره همراه دختر بوده، از طرف پسر و خانواده‌اش درک شده و بدین سبب، دختر مورد شمت قرار نگیرد و حرمت او حفظ می‌گردد.

ایمان دختر و پسر و توجه به باورهای مذهبی موجب می‌گردد که آن دو برای تمامی رفتارهای خود معیار مشابهی داشته و به‌جای آنکه بر اساس تمایلات نفسانی خود رفتاری را انجام دهند، خواست خدا در عملکردهای خود، در نظر داشته باشند. همچنین پاکدامنی طرفین، حس اعتماد را در بین آن دو افزایش داده و از ایجاد شک و تردید در روابط ایشان

جلوگیری می‌کند. غیرت مرد در زمان نیاز زن به کمک کارآمد مخصوصاً در حضور نامحرمان و مانع سوءاستفاده شده و همچنین باعث قوت قلب برای زن می‌باشد. این ویژگی، به معنای حسن حمایت و محافظت از زن در برابر نیروهای بیرونی است و نه کنترل‌گری. اولویت توجه خواستگار به نیازهای دیگران، از مشکلات آینده کاسته و باعث همدلی در زندگی آینده می‌شود. مدیریت، مسئولیت‌پذیری و حمایتگری مرد، در کنار اقتدار و رهبری او و توسل وی به خدا به جای تکیه بر خانواده، باعث مرتفع شدن نیازهای خانواده و حفظ جایگاه او می‌گردد. همچنین حیا در نگاه و کلام مرد که از یافته‌های مهم این پژوهش می‌باشد سبب شکل‌گیری اعتماد قلبی در همسرش شده و همسر به جای کنترل رفت و آمدها و روابط همسر، با امنیت خاطر به وظایف خویش می‌پردازد. رعایت حرمت از طرف مرد نیز، اعتماد و آرامش خانواده را موجب می‌گردد.

با توجه به نقش زن به‌عنوان مدیر داخلی خانواده، در هنگام انتخاب دختر نیز به‌عنوان همسر، توجه به ویژگی‌های او حائز اهمیت است. زیرکی زن و استفاده از هوش برای یافتن راه‌حل در مشکلات زندگی است کیفیت زندگی را بالا می‌برد. مسئولیت‌پذیری او نیز موجب اولویت دادن وی به خانواده و رفاه آن و همچنین وفاداری او ضمن حفظ اسرار خانوادگی و پاکدامنی، شکل‌دهنده اعتماد و افزون شدن عشق و محبت می‌گردد و همین امر موجب حفظ خانواده می‌شود.

همچنین مناعت طبع زن، باعث می‌شود که وی در هنگام مشکلات به هرکسی رو نیآورد و با خویشتن‌داری، فرصت واکنش مناسب بر اساس تفکر منطقی را بیابد که به این صورت مشکلات به نحو مناسبی حل می‌شود. زنی که برای بدن، کلام و رفتارش مرز قائل شود، از تعرض نامحرمان جلوگیری کرده و حس اعتماد را در همسرش به وجود می‌آورد. حضور زن در جامعه طبق شرع مانعی ندارد، اما حضور او به تنهایی میان مردان و ارتباط زیاد با آنان او را مانند کالایی مورد توجه نامحرمان قرارداده و در روحیات و لطافت‌های زنانه که لازمه آرامش در زندگی زناشویی و ارتباط با فرزندان است، تغییر ایجاد می‌کند. زن با داشتن ویژگی‌های قدردانی از زحمات مرد، نیاز به اقتدار مرد را ارضا کرده و تکیه‌گاه مؤثری برای او می‌گردد.

از آنجا ازدواج از مهم‌ترین انتخاب‌ها در زندگی می‌باشد، لذا افراد باید آگاهی‌های لازم را نسبت به آن پیدا کنند و با پرسیدن سؤال در رابطه با مواردی از جمله: خانواده، فرهنگ،

اهداف و زندگی کنونی فرد، ضمن آشنایی دست به انتخاب زنند. قرآن کریم در مقوله خواستگاری به صورت اصول کلی، به انسجام خانوادگی، جایگاه پدر در خانواده به عنوان رهبر و حمایتگر که بر فضای خانوادگی خود اشراف دارد و از طرفی به اقتدار و امانت‌داری پسر در هنگام ازدواج توجه دارد، زیرا مرد نیز در زندگی، در توزیع قدرت، در رأس تصمیم‌گیری در خانواده نشسته و خانواده‌ای را مدیریت می‌کند. اصل بعدی حرمت دهی به جنس زن در تمامی شرایط خواستگاری می‌باشد.

در نهایت از آنجا که در جامعه ایران با وجود داشتن قوانین اسلامی، در مشاوره‌های پیش از ازدواج بر آموزه‌های قرآنی تأکید نمی‌شود، پیشنهاد می‌شود که یافته‌های به‌دست آمده در این پژوهش، در مشاوره‌های پیش از ازدواج مورد استفاده قرار گیرد. همچنین محققین نیز در مورد مراحل دیگر تشکیل خانواده مبتنی بر آموزه‌های قرآنی تحقیق نمایند. در الگوی مشاوره پیش از ازدواج، اگرچه در ابتدا به گرایش‌های دختر و پسر توجه می‌شود، اما بعد از آن شناخت‌ها و ارزیابی‌های اولیه حائز اهمیت می‌باشد.

منابع

- قران کریم، ترجمه مکارم شیرازی.
- احمدی، خدابخش؛ فتوحی آشتیانی، علی؛ نوابی نژاد، شکوه. (۱۳۸۴). بررسی عوامل زمینه‌ای فردی و ارتباطی دوجانبه‌ای مؤثر بر سازگاری زناشویی. فصلنامه خانواده‌پژوهی. ۲۳۹-۲۲۱. (۳)۱
- آقایی، اصغر؛ قاسمی، علی. (۱۳۸۰). مقایسه میزان سازگاری روان‌شناختی در مراجعین به مرکز پیشگیری از طلاق بهزیستی استان اصفهان و زوج‌های عادی. فصلنامه دانش و پژوهش در روانشناسی کاربردی. ۱۰۱. (۱)۱. ۴۰-۲۵.
- بستان نجفی، حسین. (۱۳۹۲). کوششی نظری در جهت ساخت مدل اسلامی ثبات خانواده. فصلنامه مطالعات زن و خانواده، ۱۱(۱). ۹۸-۶۹.
- بهاری، فرشاد؛ حسینی، اشرف سادات؛ مهدوی هرسینی، سیداسماعیل. (۱۳۸۳). روابط قبل از خواستگاری: آسیب‌ها و سلامت آن. طب و تزکیه. ۵۳. ۵۵-۶۱
- تبریزی، مصطفی؛ دیبایان، شهرزاد؛ کاردانی، ژده؛ جعفری، فروغ. (۱۳۸۵). فرهنگ توصیفی خانواده و خانواده‌درمانی. چاپ یکم، تهران: انتشارات فراروان.
- تقی زاده، محمد احسان؛ حسین زاده، اکرم. (۱۳۹۰). وصال مهرورزان. چاپ پنجم، اصفهان: انتشارات حدیث راه عشق.
- جعفری، عابده بتول. (۱۳۹۰). وظایف زوجین نسبت به یکدیگر. پژوهش‌نامه اسلامی زنان و خانواده. ۴(۳). ۱۲۸-۹۹.
- جواهری، محمد حسین. (۱۳۶۲). جواهر الکلام. بیروت: انتشارات دار إحياء التراث العربی.
- حر عاملی، محمد بن الحسین. (۱۴۰۹). وسائل الشیعه، جلد ۱۴، چاپ ششم. تهران: انتشارات مکتبه الاسلامیه.
- حسین زاده، علی. (۱۳۸۹). نقش عفت و حیا در رضایتمندی زن و شوهر. معرفت اخلاقی. ۱۳۴-۱۱۷. (۲)۱
- حسین خانی نایینی، هادی. (۱۳۹۰). معیارهای انتخاب همسر از دیدگاه اسلام و ساخت مقیاس آن. پایان‌نامه دکتری روانشناسی تربیتی موسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی. حصری، احمد. (۱۴۰۶ ق). النکاح و القضا یا. الثانيه، مصر: مکتبه الکلیات الازهریه.

حلی، حسن بن یوسف. (۱۴۰۴ ق.). *تذکره الفقهاء*. قم: انتشارات منشورات الرضی. حیدری، مجتبی. (۱۳۸۹). *بررسی رابطه بین رضایتمندی زناشویی و مدت زمان ازدواج در میان دانش‌پژوهان موسسه آموزشی امام خمینی*. فصلنامه روانشناسی و دین. ۳(۴). ۲۷-۴۳.

خوش‌منش، ابوالفضل. (۱۳۹۱). *ازدواج به مثابه پیمان بزرگ، میثاق غلیظ در قرآن*. فصلنامه کتاب قیم. ۲(۶). ۷۵-۱۰۵.

دوکانی، ولی‌اله. (۱۳۹۲). *بررسی احکام قهقی و حقوقی بین زن و مرد در دوران خواستگاری و نامزدی از نظر فریقین*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشکده الهیات و معارف اسلامی شهید مطهری.

شاطریان، مریم. (۱۳۹۶). *بررسی کیفی نقش ارتباطات قبل از ازدواج در رفتارهای کنترل گرایانه و سازگاری همسران*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبایی. شریعتی، صدرالدین. (۱۳۹۵). *خانواده پایدار از دیدگاه قرآن و سنت*. تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی.

صدوق، محمد بن علی. (۱۳۸۵). *متن و ترجمه کتاب من لا یحضره الفقیه*، چاپ اول، جلد پنجم، تهران: انتشارات دار الکتب الإسلامیه.

صفایی، سید حسین؛ امامی، اسداله. (۱۳۹۶). *مختصر حقوق خانواده*. چاپ چهل و هشتم. تهران: انتشارات میزان.

عاصمی، زهرا؛ حسینی یزدی، سیده عاطفه. (۱۳۹۳). *مقایسه رضایت زناشویی، صمیمیت و تعهد در ازدواج‌های سنتی و ازدواج‌های مدرن*. اولین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روان‌شناسی. مطالعات اجتماعی و فرهنگی. تهران، موسسه آموزش عالی مهر اروند، مرکز راهکارهای دستیابی به توسعه پایدار.

عمادی، عباداله. (۱۳۹۲). *شاخص‌های همسانی اخلاقی در ازدواج از منظر قرآن و حدیث*. فصلنامه اخلاق. ۳(۲).

عمید، حسن. (۱۳۸۹). *فرهنگ فارسی جیبی عمید*. تهران: انتشارات فرهنگ نما. فرحبخش، کیومرث. (۱۳۹۷). *آسیب‌شناسی ازدواج*. دانشگاه علامه طباطبایی.

کریمی ثانی، پرویز؛ اسمعیلی، معصومه؛ فلسفی نژاد، محمدرضا؛ شفیع‌آبادی، عبدالله، فرحبخش، کیومرث. احیایی، کبری. (۱۳۸۹). *تدوین محتوای مشاوره قبل از ازدواج*

- بر مبنای شناسایی عوامل و مهارت‌های معنوی پیش‌بینی‌کننده ازدواج موفق در بین زوج‌های تبریز. فصلنامه زن و مطالعات خانواده. ۲(۷). ۱۳۲-۱۲۱.
- کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۳۷۸ ق). *الفروع من الکافی*، جلد ۵. تهران: انتشارات دار الکتب الاسلامیه.
- کوری، جرالده. (۱۳۹۳). *نظریه و کاربست مشاوره گروهی*. ترجمه کیانوش زهراکار و همکاران. چاپ اول، تهران: نشر ویرایش. (تاریخ انتشار به زبان اصلی ۲۰۱۰).
- گودرزناصری، الهه؛ باقریان، فاطمه؛ کمری، سامان. (۱۳۹۵). *خانواده سالم: کنکاشی در ملاک‌های همسر مطلوب از دیدگاه پسران و دختران*. علوم تربیت: فرهنگی تربیتی زنان و خانواده. ۱۱(۳۵). ۱۲۲-۱۰۱.
- لطفی، اسدالله؛ قربانی، لطف‌الله. (۱۳۸۸). *خواستگاری از دیدگاه فقه مذاهب اسلامی*. فصلنامه بانوان شیعه. ۶(۲۰). ۹۶-۶۵.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۸۱). *نظام حقوقی زن در اسلام*. چاپ ۳۱. تهران: انتشارات صدرا.
- معین، محمد. (۱۳۸۸). *فرهنگ معین*. تهران: انتشارات زرین.
- مهایان خامنه، مهری؛ برجعلی، احمد؛ سلیمی زاده، محمد کاظم. (۱۳۸۵). *بررسی رابطه هوش هیجانی و رضایت زناشویی در معلمان زن دوره راهنمایی شهر تهران*. فصلنامه روانشناسی. ۱۰(۳۹). ۳۲۰-۳۰۸.
- میر احمدی، لیلا؛ فاتحی زاده، مریم السادات؛ اعتمادی، عذرا؛ جزایری، رضوان السادات؛ پسندیده، عباس. (۱۳۹۶). *انتخاب همسر مبتنی بر آموزه‌های بر اساس تحلیل کیفی احادیث اصول کافی*. پژوهش‌نامه معارف حسینی (آیت بوستان). ۱۵(۶۲). ۱۶۳-۱۷۶.
- میرمحمدصادقی، مهدی. (۱۳۹۳). *ازدواج (آموزش پیش از ازدواج)*. تهران: هنر آبی، سازمان بهزیستی کشور.
- نصراللهی، سارا؛ تمدنی، مجتبی. (۱۳۹۷). *شناسایی الگوهای رفتاری تداوم‌دهنده مشکلات زناشویی*. فصلنامه فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی. ۹(۴۳). ۸۵-۵۷.
- نعیمی، ابراهیم؛ شریعتی، صدرالدین. (۱۳۹۳). *الگوی مشاوره‌ای حل تعارضات زناشویی مبتنی بر دیدگاه جنسیتی قرآن کریم*. فصلنامه فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی. ۵(۱۸).

نوری همدانی، حسین. (۱۳۸۲). جایگاه بانوان در اسلام. قم: انتشارات مهدی موعود.

- Al-Jibālī, M. (2000). *The Quest for Love & Mercy: Regulations for Marriage & Wedding in Islām*. Al-Kitaab & as-Sunnah Pub...
- Carr, A. (2012). *Family therapy: Concepts, process and practice*: John Wiley & Sons.
- Carroll, J. S. & Doherty, W. J. (2003). «Evaluating the effectiveness of premarital prevention programs: A meta-analytic review of outcome research». *Family Relations*, 52(2), 105-118.
- Diener, E. Sandvik, E. D. Pavot, W. & Fujita, F. (1992). *Extraversion and subjective well-being in a US national probability sample*. *Journal of research in personality*, 26(3), 205-215.
- Onedera, J. D. (Ed.). (2007). *The role of religion in marriage and family counseling*. Routledge.
- Paul, A. (2014). *Is online better than offline for meeting partners? Depends: Are you looking to marry or to date?* *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 17(10), 664-667.
- Silliman, B. (2001). «Patterns of adjustment, first three years». *Marriage enrichment & Domestic violence information*.
- Stanley, S. M. Rhoades, G. K. Amato, P. R. Markman, H. J. & Johnson, C. A. (2010). «The timing of cohabitation and engagement: Impact on first and second marriages». *Journal of Marriage and Family*, 72(4), 906-918.
- Story, L. B. Rothman, A. D. & Bradbury, T. N. (2002). «Risk factors, risk processes, and the longitudinal course of newlywed marriage». *Understanding marriage: Developments in the study of couple interaction*, 468-492.
- University of Denver. (۲۰۰۹). «Couples Who Cohabit Before Engagement Are More Likely To Struggle». *ScienceDaily*. <https://www.sciencedaily.com/releases/2009/07/090713144122.htm>

